

M.A.VAN DER WIJST OVER: VRAAGTEKENS IN DE GESCHIEDENIS VAN GEMERT.

In de ledenvergadering van 24 oktober 1972 sprak de heer M.A.van der Wijst over bovengenoemd onderwerp. Er waren op deze eerste vergadering van het winterseizoen ca 70 personen aanwezig. De Voorzitter zei verheugd te zijn over de grote belangstelling die er bestaat voor de oudste geschiedenis van Gemert. Onder de aanwezigen was o.a.oud-burgemeester De Bekker en echtgenote en de heer van Emstede, streekarchivaris van Peelland.

Wij vernamen verder dat de verkoop van de boekjes "Beknopen te Geschiedenis van Gemert" van M.A.v.d.Wijst vlot verlopen is. Op deze vergadering had eigenlijk de film van het "Landjuweel Gemert 1972" veroord moeten worden, hij is evenwel nog niet gereed, zodat hij de volgende keer aan de beurt is.

In 1973 zal het Heemkundig Werkkamp van Brabants Heem in Gemert worden gehouden; het is het 25ste Werkkamp en daarom zal er bijzondere zorg aan besteed moeten worden. De Voorzitter vraagt alvast de medewerking der leden. De cursus oudschrift, die begin 1973 in Den Bosch wordt gegeven, wordt door de Voorzitter nog eens aanbevolen.

Verder is er door het Bestuur een verzoek gericht aan het gemeentebestuur om een ruimte voor het inrichten van een oudheid-kamer. Hierop is gunstig gereageerd. Ook het toneel dat in het verleden in Gemert zeer druk en met succes werd beoefend, moet zo mogelijk weer in ere worden hersteld.

Na deze inleiding gaf de Voorzitter het woord aan de heer Van der Wijst, die zeide blij te zijn gevraagd te zijn om in Gemert een en ander te komen vertellen over de oude geschiedenis van Gemert in de 13e en 14e eeuw. Dit gaf hem weer de gelegenheid om nog eens in de oude papieren te duiken. Hij is namelijk werkzaam op het Algemeen Rijksarchief in het depôt Schaarsbergen, waar alleen stukken aanwezig zijn vanaf het begin van de vorige eeuw.

Onderzoek in de archieven, aldus de heer Van der Wijst, geeft houvast, omdat je weet, waarmee je te maken hebt; treft men daar personen aan, dan weet men dat die daar geleefd hebben, al kunnen we ze niet altijd identificeren. Archeologie geeft niet zoveel zekerheid, daar men bij gevonden voorwerpen vaak met hypothesen moet werken.

Zeker is dat in de eerste en vroegste stukken van Gemert wel een aantal personen voorkomen, die men nog niet kan thuis brengen. Dit is een van de vraagtekens waarop nog geen antwoord kan gegeven worden.

De heer Van der Wijst vertelde dan een en ander over de omgeving van Gemert. Ca 10.000 j.v. Christus zouden hier vlak bij (in Milheze bij Bakel) mensen gewoond hebben, vissers en jagers. Van de jaren 8000-4000 v. Chr. werden er voorwerpen gevonden op de Kranebraken bij Boekent, die op mensen wijzen. In 1000 v. Chr. is er bewoning langs de rivier de Aa. De urn, op de Kranebraken gevonden, dateert van 600 v. Chr. Een nederzetting op Keldonk onder Erp wordt gedateerd op 100 v. Chr.; 700 na Chr. vinden we Willibrord in Bakel; in 800 na Chr. wordt de grond bewerkt op de Kranebraken, een teken dus dat mensen daar hun bedrijven hadden en er bleven wonen.

De naam "Gemert" treffen we voor het eerst aan in een stuk uit 1080, waar Snellardus de Gamerthe wordt genoemd in een akte uit Utrecht. Pater Loffeld meent, dat de heren van Gemert die naam van buiten naar hier hebben gebracht; Van der Wijst denkt er anders over en zijn mening is, dat de heren hun naam hebben ontleend aan de plaats waar zij woonden, dus hier.

Uit 1172 hebben we een originele akte, die berust in de abdij van Averbode; als getuigen bij de overdracht van goederen worden hier genoemd de gebroeders Wilhelmus en Rutgerus, edellieden van Gemert; of zij tot de familie van de heren van Gemert behoorden, weten we niet. In later tijd komen deze namen nergens meer voor. Andere namen uit die tijd zijn b.v. Agnes, Bela en Gerlach.

De Duitse Orde, gesticht in 1190, bezit al spoedig goederen in Gemert. Immers: in 1249 is de provisor (rentmeester) van het Duitse Huis in Gemert getuige bij een ruiling met Aarle. In 1261 verkoopt de Commandeur van Gemert goederen aan de abdij van Postel.

In het jaar 1106 kreeg Godfried van Leuven de hertogtitel. Uit kleine gebieden als Brussel en Leuven ontstond langzamerhand het hertogdom Brabant, dat Noord-Brabant, Antwerpen en Belgisch Brabant omvatte. Gemert en omgeving was een klein gebied in het grote Brabant.

In een akte van 1270 verklaart hertog Jan, dat hij niets

te zeggen heeft in Gemert en er noch hoge noch lage rechten heeft; hij heeft onderzocht, wat voor een toestand het in Gemert is en kwam tot de bevinding dat er broeders zijn van de Duitse Orde en de heren van Gemert. In Gemert is niets wat de hertog toekomt, of het moest zijn, dat zij hem misschien als scheidsrechter zouden kiezen in moeilijke zaken. Uit deze uitspraak blijkt wel duidelijk, dat de Duitse Orde en de Heren van Gemert daar wel echt de baas waren.

In 1288 waren in de slag bij Worringen naast de hertog van Brabant wellicht ook heren van Gemert aanwezig.

In deze jaren waren abdijen en kloosters zeer machtig; vandaar dat vele heren daaraan goederen schonken om bescherming te genieten en zo mogelijk ook te geven. Hebben de heren van Gemert mogelijk schenkingen gedaan aan de Duitse Orde en is de orde mogelijk zo in Gemert terecht gekomen? Of hebben andere personen uit Gemert goederen aan de Orde geschonken? Is één of zijn mogelijk meer heren van Gemert lid van de Duitse Orde geweest?

In het jaar 1293 heeft Philips van Gemert, een wapendrager zoals hij wordt genoemd, ruzie met de heren van de Duitse Orde; de scheidsrechters, door beide partijen gekozen, doen uitspraak in het nadeel van de heren van Gemert. Philips moet een boete betalen uit de inkomsten die hij had uit het gericht Gemert; hij moet alles vergeven en vergeten en een boetetocht maken rondom de kerk van Bakel, de moederkerk van Gemert. Twee andere personen, die aan de kant van Philips stonden, moesten een boetetocht maken naar de plaats Aardenburg.

In een stuk van 1316 vinden we een Joannes van Gemert, zoon van Gosewijn van Gemert. Of deze en bovengenoemde Philips verwant waren aan de Diederiks, is niet duidelijk.

Veel straat- en veldnamen staan in een stuk van 24 juni 1326 met de afbakening van de bezittingen van Diederik van Gemert en de Duitse Orde. Deze akte is geschreven in het Nederlands, de eerste Gemertse akte die wij in het Nederlands kennen. In dit stuk worden genoemd Emond en Diederik; Emond, mogelijk priester geworden en vader van twee natuurlijke kinderen: Katherijn en Gheerlach, cureit van Hellu.

In 1331 verkoopt Diederik zijn huis en heerlijkheid aan Jan Cuyst van Herpt, zijn stiefzoon: het huis dat binnen de

grachten lag met een boomgaard en weiland, genaamd "De Vorst"; deze naam komt men tegen tot de 16^e eeuw; daarna niet meer. Zou men de naam "De Vorst" kunnen lokaliseren, dan zou men de plaats weten, waar de heren van Gemert hun huis hadden.

Genoemde Jan Guyst van Herpt verkoopt in 1339 de jurisdictie, het huis en de goederen weer aan de jonge Diederik van Gemert.

Was het na 1326 na de afbakening van het gebied van de Duitse Orde en de Heren van Gemert rustig geweest, in 1363 was de ruzie met de Duitse Orde zo hoog opgelaaid, dat er ingegrepen moest worden. Diederik moet volgens de uitspraak van Wencel^slaus en Joanna, hertog en hertogin van Brabant een bedevaart maken naar St. Jacob in Compostella en een van zijn aanhangers een bedevaart naar Cyprus. Daarnaast moet hij aan de Duitse Orde in de loop van acht jaar 800 oude schilden betalen en aan de hertog 500. (Een paard was in die tijd + 35 oude schilden waard). Denkelijk kon hij niet aan zijn verplichtingen voldoen, want in 1366 moet hij zijn goed in Esdonk verkopen en ook zijn heerlijkheid, huis en valbrug en zo is de glorie van de heren van Gemert verdwenen. Hij is nu leenman van zijn grootste vijand. In 1391 volgt de klap op de vuurpijl, want de Duitse Orde krijgt dan toestemming om in Gemert te gaan "metsen", d.i. een kasteel te gaan bouwen, precies zo groot en zo sterk als ze zelf wilden.

Kinderen van Diederik waren o.a. Wouter Spierinc en Bela; dezen verklaarden na de dood van hun moeder Sophia in 1404, dat zij geen enkel recht meer hadden op de goederen van hun moeder.

Als we de jaren tot 1400 overzien, blijkt dat de hertogen van Brabant de Duitse Orde onder hun speciale bescherming hadden en dat zij deze als de machtigste heren begunstigden; zij hadden er meer van te verwachten dan van de heren van Gemert.

Een Diederik van Gemert is lid van de Duitse Orde geweest; hij was in 1444 Commandeur van Ramersdorf.

Het wapen van de heren van Gemert was een schild met drie plompeblaren. In St. Agatha bij Cuyk ligt een grafzerk met het wapen van de heren van Gemert er op.

Het betreft hier een kleinzoon van Guntramma van Gemert en Johan van Summeren. (publications de Limbourg, 1900).

De sympathie van de heer Van der Wijst voor de heren van Gemert was sterker dan voor de heren van de Duitse Orde.

Tot slot nog enkele echte Gemertse namen die in de van Gemert-familie voorkwamen. We noemden reeds Gerlac, Agnes en Bela; daarnaast vinden we Emond, Diederik en Gosewijn; Mabelia en Guntramma. Gemertse mensen, denkt hier eens aan, als ge een naam zoekt voor een van uw kinderen.

Na afloop werden enige vragen gesteld o.a. wat hoge en lage rechten betekent. Dit houdt verband met het berechten van grote of kleinere misdaden. "Hoge rechten" geeft macht over "halszaken"; "midden" over gevangenisstraf en boeten, "lage rechten" over straf bij het overtreden van "ceuren en breuken".

De heer van Emstede maakte het bestuur zijn compliment over de aanwezigheid van zovele jongere personen; dit belooft een goede toekomst voor de Heemkundekring van Gemert.

Tot slot gaf de heer Van der Wijst aan de Voorzitter een copie van een gerechtelijk stuk uit het jaar 1849, waarbij een Christiaan van Schijndel bij gelegenheid van het weversoproer wordt vrijgesproken. (De naam van onze Voorzitter is ook Christiaan van Schijndel.)

De Voorzitter dankt de heer Van der Wijst voor zijn leerzame en goed gedocumenteerde lezing en zegt dat in de eerstvolgende vergadering de film van het Landjuweel Gemert 1972 zal vertoond worden. Daarna sluiting.

M.H.J. Pennings.

DE HUIDIGE TOESTAND VAN DE VOORMALIGE KASTELEN DER DUITSE ORDE TE GRUITRODE, ALDE-BIEZEN EN SINT-PIETERS-VOEREN.

Toen ik in de lente van dit jaar voor mijn werk naar België moest, besloot ik het nuttige met het aangename te verenigen door een bezoek te brengen aan de kastelen van Gruitrode en Alde-Biezen, die ik sedert 1958 niet meer gezien had. Bovendien had ik bij geruchte gehoord dat er in maart van 1971 een brand was geweest op het kasteel Alde-Biezen. De berichten in de kranten hierover had ik door een toeval gemist. Op zondag 9 juli j.l. heb ik alles nog eens grondig kunnen overdoen tijdens een excursie van Heemkundekring "Barthold van Heessel" uit Aarle-Rixtel. Op 14 juli heb ik tenslotte nog een bezoek gebracht aan het kasteel van Sint-Pieters-